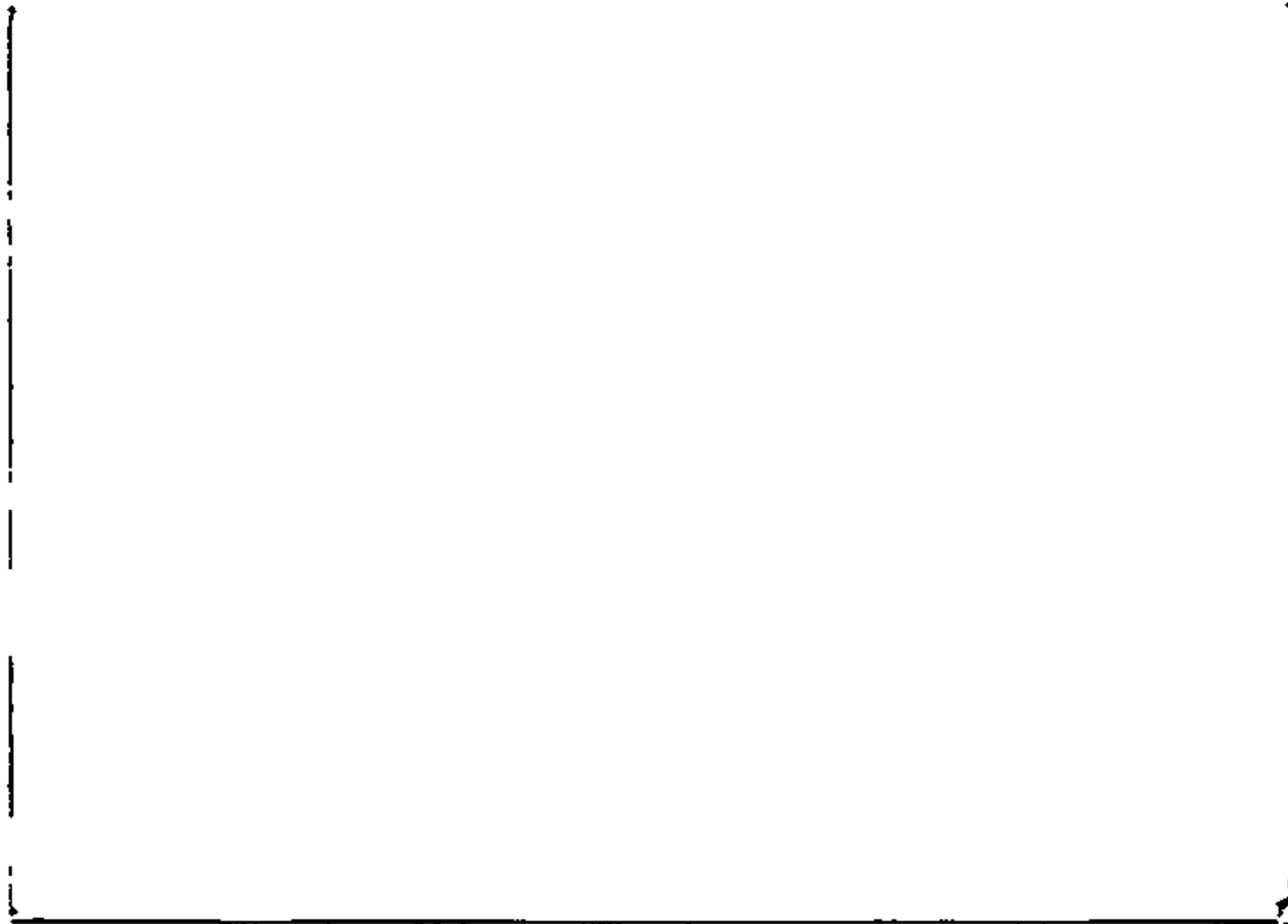

המוסד לביטוח לאומי

מחלקת שיקום

מינהל המחקר והתיכנון

דפי דיון מס' 8

תמוז התשנ"ד, יוני 1994

המוסד לביטוח לאומי

מחלקת שיקום

מינהל המחקר והתיכנון

ש י ק ו ם
ב א מ צ ע ו ת ה ש כ ל ה ג ב ו ה ה

1 9 9 3

לאה ענבר

דפי דיון מס' 8

תמוז התשנ"ד, יוני 1994

ה ק ד מ ה

מינהל המחקר והתכנון ומחלקת השיקום של המוסד לביטוח לאומי מציגים בזאת דו"ח נוסף בסדרות דו"חות על משתקמים שעברו תהליך שיקומי במסגרת לימודים אקדמאיים ועל-תוכוניים.

כדו"ח זה מוצגים ממצאים על השתלבותם של מסיימי תכנית השיקום במעגל העבודה, וכן ממצאים על הקשר בין ההשתלבות בעבודה לירידה בחלקם של מקבלי קצבת נכות. עוד נבחנו כמה מהמאפיינים הדמוגרפיים ומאפייני הנכות המיוחדים אוכלוסייה זו מכלל המשתקמים שעברו תהליך שיקומי במסגרת המוסד.

נודה מאוד למר שמואל פינצ'י, מנהל אגף השיקום והסיעוד ולגב' אביבה אברהמי מנהלת מחלקת השיקום על הערותיהם לטיוטת הדו"ח, כמו גם למר גור הרן סגן מנהל מחלקת השיקום על ריכוז הנתונים ששימשו לדו"ח זה ועל עיונו בטיוטת הדו"ח. עוד נתונה תודתנו לעובדי השיקום בסניפי המוסד על שיתוף הפעולה באיסוף הנתונים.

מ ב א

בהתאם למוגדר בילקוט ההוראות של מחלקת השיקום, השכלה גבוהה הינה "הכשרה במקצועות שהלימודים לקראתם הם במסגרת אקדמאית או על תיכוננית". הלימודים להשגת התעודה נמשכים לפחות שנתיים ובסיומם ניתנת תעודת גמר אקדמאית או מקצועית.

לתכניות השיקום באמצעות השכלה גבוהה תשיבות רבה. הן מגדילות את אפשרויות התעסוקה העומדות בפני אלו המסיימים אותן בהצלחה. סיום הלימודים בהצלחה מעלה את כושר התחרות של הנכים בשוק העבודה ובכך מגדיל את יכולתם לבחור תעסוקה המתאימה לכישוריהם. לרוב אלה הן תכניות יקרות, גם בשל שכר הלימוד וגם משום שהן אורכות זמן רב יותר מתכניות השיקום האחרות.

לאור חשיבותן של תכניות אלה ועלותן הגבוהה ראוי לבחון באיזו מידה משיג השיקום באמצעות השכלה גבוהה את מטרותיו, דהיינו האם המופנים לתכניות אלה מסיימים אותן בהצלחה והאם הם משתלבים בעבודה לאחר סיום הלימודים. עוד מעניין היה לאפיין את המשתקמים שסיכוייהם להשתלב בעבודה בסיום תכנית השיקום היו טובים יותר. ובסוף נבדק שיעור ההפחתה שחל במספר הנכים שקיבלו קצבת נכות, מכין מי שהשתתפו בתכניות אלה.

מקור הנתונים

הנתונים לסקר עובדו משאלוני מעקב שמולאו על ידי עובדי השיקום של המוסד לביטוח לאומי, עבור כל מי שהופנה על ידם לתכנית ההשכלה הגבוהה ולא חודשה עבורם בקשת לימודים לקראת שנת הלימודים תשנ"ד. כלומר מימון לימודיהם על ידי המוסד לביטוח לאומי הסתיים בשנת הלימודים תשנ"ג.

שאלון המעקב (ראה נספח) כולל פרטים אישיים אודות המופנה לתכנית הלימודים, פרטים על התכנית ועל ההשתלבות במעגל העבודה, כמו כן לגבי הנכים הכלליים כולל השאלון מידע על זכאותם לקצבת נכות לפני תחילת תכנית הלימודים ולאחריה.

האוכלוסייה

הנתונים להלן מתייחסים ל-120 משתקמים, מתוכם 72 איש סיימו את תכנית הלימודים ו-48 איש הפסיקו את לימודיהם. זהו גידול של כרבע בהשוואה לשנה הקודמת, בה סיימו או הפסיקו תכנית זו 96 משתקמים.

ממצאים

תכונות דמוגרפיות

61% מהמשתקמים בהשכלה גבוהה היו גברים. השוואה לנתוני השנה הקודמת העלתה נתון מעניין, חלקם של הגברים אז היה קטן יותר (42%). כפי שנראה להלן, יש בממצא זה כדי להסביר את ההרכב השונה של המקצועות שנלמדו השנה בהשוואה לאלה שנלמדו בשנה הקודמת. הגיל הממוצע של המשתקמים היה 27 שנה. מכאן שחלקם של הרוקים היה הגדול ביותר (כשני שלישים). השוואה לתכונות הדמוגרפיות של כלל המשתקמים¹ העלתה שאלה האחרונים היו מבוגרים יותר (גילם הממוצע 35 שנה). לימודי ההשכלה הגבוהה רלבנטיים יותר לגבי אנשים צעירים. וכך חלקם הגדול של כלל המשתקמים היו נשואים. שיעור הגברים בקרב המשתקמים שלמדו במסגרת השכלה גבוהה היה במעט קטן משיעורם בין כלל המשתקמים (61% לעומת 69%, בהתאמה).

מאפייני הנכות

כצפוי, מרבית המשתקמים (89%) היו נכים כלליים ומיעוטם (7%) - נפגעי עבודה. היתר (4%) היו אלמנות שאירים או תלויים. חלקם של הנכים הכלליים עלה ב-10% בהשוואה לשיעורם בשנה הקודמת.

1. ראה סקר של המוסד לביטוח לאומי מס. 111.

הנכים מבין המשתקמים סבלו בעיקר מ-4 קבוצות של ליקויים רפואיים (ראה בלוח להלן), ובעיקר ממחלות פנימיות (34%) ומחלות פיסיות אחרות כגון מחלות לב, לחץ דם, מחלות עיניים וכו' (30%). עוד נציין ש-6% מהמשתקמים לקו בנפשם. נתוני השנה הקודמת מלמדים שהלוקים במחלות פיסיות שונות ופגועי הגפיים היוו את הקבוצות הגדולות ביותר. השוואה לליקויי כלל המשתקמים¹ מעלה תמונה שונה. חלקם של חולי הנפש בקרב אלה האחרונים גדול יותר. כמו כן היו ביניהם כאלה שלקו בפיגור שכלי. באופן טבעי אלה גם אלה חסרי כשירות ו/או יכולת תפקודית לעמוד במשימות הכרוכות בלימודים במסגרת של השכלה גבוהה.

לוח 1: המשתקמים, לפי סוג הליקוי הרפואי ולפי שנת גמר הלימודים (מספרים מוחלטים)

סוג הליקוי	תשנ"ג	תשנ"ב
סך הכל מספרים מוחלטים אחוזים	120	96
	100.0	100.0
מחלות פיסיות שונות	29.1	24.0
מחלות פנימיות	33.6	19.0
פגיעות בגפיים	18.2	21.0
שיתוקים	7.3	15.0
מחלות נפש	6.4	9.0
אחר	5.4	12.0

סוג הליקוי ממנו סובל נכה וחומרנו מוצאים ביטוי באחוזי הנכות הרפואית הנקבעים לו. כך ניתן ללמוד של-45% מהנכים שביין המשתקמים בתכנית ההשכלה גבוהה נקבעו עד 50% נכות רפואית, ל-23% נוספים נקבעו בין 51% ל-64% אחוזי נכות רפואית, ל-18% נקבעו בין 65% ל-80% וליתר (14%) נקבעו 81%-100% נכות רפואית (מתוכם ל-11 נכים נקבעו אחוזי נכות מירביים). השוואה לשנה הקודמת מלמדת כי בעיקרו של דבר התפלגות הנכים לפי אחוזי הנכות הרפואית היתה דומה, למעט גידול בשיעור הנכים הקלים.

1. ראה סקר של המוסד לביטוח לאומי מס. 111.

על פי ההוראות, מופנים להשכלה גבוהה בעיקר נכים שנקבעו להם לפחות 65% נכות רפואית, אך יש אפשרות במקרים חריגים להפנות נכים בעלי אחוזי נכות רפואית פחותים מכך. מהנתונים עולה שלכשני שלישים מהנכים אושרו תכניות שיקום במסגרת השכלה גבוהה למרות שנקבעו להם אחוזי נכות פחותים מ-65%. ראוי לציין שאחוזי הנכות שנקבעו להם אינם מבטאים במידה מספקת את קשיי השתלבותם בעבודה, כך לדוגמא חולי נפש או בעלי מחלות המאופיינות בהתקפים חוזרים.

תכנית השיקום

72 איש שהם 60% מהמשתקמים סיימו את תכנית הלימודים בהצלחה. נציין ששיעורם גדול במעט בהשוואה לשיעור המקביל בשנה הקודמת (52%). שיעור המסיימים משתנה במעט משנה לשנה. נזכור שמדובר בקבוצה קטנה של נבדקים. שיעור המסיימים במסגרת השכלה גבוהה עדיין גבוה משיעור המסיימים תכניות שיקום אחרות, אם כי אין להתעלם מהעובדה שרמתם של המשתקמים הללו מלכתחילה היא גבוהה, כך שסיכוייהם להצליח טובים מסיכויי המשתקמים שהשתתפו בתכניות השיקום האחרות. כמו כן נציין את הסלקציה הקפדנית יותר בבחירת מועמדים לתוכנית בשל כאמור עלותה הגבוהה.

המשתקמים למדו מגוון רחב של מקצועות (בלוח להלן) אותם ניתן לסווג למספר תחומים: בעיקר נלמדו מקצועות מתחום ההנדסה, טכנולוגיה ומקצועות ממדעי הטבע (34%). כרבע למדו הוראה ומקצועות ממדעי הרוח. 14% למדו מקצועות מהתחום הטיפולי, ביניהם עבודה סוציאלית וסיעוד. 7% למדו מקצועות מתחום האומנות, קולנוע וטלוויזיה וכו'. עוד נציין ש-9% למדו מקצועות ממדעי החברה ו-12% למדו מקצועות שונים. 2 משתקמים למדו רפואה ומשפטים. השוואה לשנה הקודמת העלתה תמונה שונה: השנה נלמדו בעיקר מקצועות מתחום הנדסה הטכנולוגיה ומקצועות ממדעי הטבע. לעומת זאת בשנה הקודמת למדו המשתקמים בעיקר מקצועות מתחום ההוראה ומדעי הרוח. נראה שניתן לייחס זאת, כפי שרמזנו קודם, לחלקם הגדול יותר של הגברים השנה, בהשוואה לשיעורם בשנה הקודמת. העיסוק במקצועות אלה עדיין שכיח יותר בין גברים.

לוח 2: המשתקמים, לפי תחום הלימודים ומצב הלימודים (מספרים מוחלטים)

מפסיקים	מסיימים	סך הכל	תחום הלימודים
45	70	*115	סך הכל
			טיפול (עו"ס,
5	11	16	סיעוד וכו')
13	26	39	הנדסה וטכנולוגיה
3	7	10	חברה
9	17	26	רוח והוראה
6	2	8	קולנוע, טלוויזיה
1	1	2	רפואה ומשפטים
8	6	14	אחר

* לגבי 5 משתקמים לא צויין במפורש תחום הלימודים.

בהתאם להוראות, משך המימון להשכלה גבוהה הוא לתקופה הדרושה להשגת תואר ראשון או לקבלת תעודת גמר מקצועית. לרוב מדובר במימון של תקופת לימודים הנמשכת 3 שנים. כך 89% מהמשתקמים סיימו או הפסיקו את לימודיהם תוך 3 שנים. (מה שמצביע על יכולת המשתקמים לסיים לימודים בדומה ליכולת כלל האוכלוסיה). זהו שיעור מעט גבוה בהשוואה לשנה הקודמת. תכניות לימודים חריגות אושרו לגבי מקצועות המתייבים לימודים ממושכים יותר לשם השגת תואר ראשון (או תעודה) ובאופן שיאפשר לעסוק בהם. עוד אושרו תכניות לימודים חריגות היכן שהנכים למדו תכנית חלקית מפאת מצבם הרפואי.

48 משתקמים שהם 40% הפסיקו את תכנית הלימודים בטרם זו נסתיימה. לגבי מרבית המשתקמים לא צוינה במפורש הסיבה להפסקת הלימודים. לגבי בודדים ראו עובדי השיקום את ההחמרה במצבם הנפשי של המשתקמים כסיבה העיקרית להפסקת לימודיהם. היו משתקמים שאומנם המשיכו ללמוד במסגרת לימודיות שונות, אך במימון עצמי, שכן מוסדנו לא הכיר באותן מסגרות.

בכמחצית המקרים נעזרו עובדי השיקום בהכוון מקצועי תיצוני לשם בחירת מקצוע מתאים עבור הנכה. מענין לציין כי לא נמצאו הבדלים מובהקים בשיעור מסיימי הלימודים בין מי שעברו אבחון והכוון מיקצועי תיצוני לבין מי שלא עברו אבחון כזה.

כמו כלל תכניות השיקום במסגרת המוסד לביטוח לאומי גם השיקום באמצעות השכלה גבוהה אמור לסייע למשתקמים להשתלב בסופו של תהליך השיקום במעגל העבודה.

השתלבות במעגל העבודה

63% מהמשתקמים, שהם 66 איש עבדו בעת איסוף הנתונים לדו"ח, מעט יותר מבשנה הקודמת.

נמצא כצפוי הבדל מובהק ($\chi^2 = 9.0$ $p = .003$) בשיעור העובדים בין מי שסיימו את הלימודים לבין מי שהפסיקו אותם. בקרב אלה שסיימו את הלימודים השיעור היה גדול יותר מאשר בקרב מי שהפסיקו אותם, 74% לעומת 45%, בהתאמה.

לוח 3: המשתקמים, לפי מצב הלימודים והשתלבות במעגל העבודה (מספרים מוחלטים)

מצב הלימודים	סך הכל	עובדים	לא עובדים
סך הכל	104*	66	38
מספרים מוחלטים	100.0	63.5	36.5
אחוזים			
מסיימים	66	49	17
מפסיקים	38	17	21

* נציין שלגבי 10 משתקמים לא היה ידוע לעובדי השיקום האם עבדו. האחוזים חושבו מכלל המשתקמים עליהם היה מידע בשאלה זו.

לוח 5: המשתקמים, לפי תחום המקצוע הנלמד ולפי השתלבות בעבודה
(מספרים מוחלטים)

תחום מקצוע נלמד	סך הכל	עובד	לא עובד
סך הכל	99	64	35
טיפולי (עו"ס, סיעוד וכו')	12	6	6
הנדסה וטכנולוגיה	37	28	9
חברה	10	8	2
רות והוראה	22	14	8
קולנוע וטלוויזיה	7	2	5
רפואה ומשפטים	1	1	0
אחר	10	5	5

מכין כלל המאפיינים הדמוגרפיים רק למצב המשפחתי של המשתקם היה קשר עם הסיכוי לעבוד בגמר תכנית השיקום. לנשואים היו יותר סיכויים לעבוד מאשר לרווקים, 91% לעומת 65%, בהתאמה. ניתן להסביר ממצא זה אולי במחויבותם הגדולה יותר של הנשואים לפרנס את משפחתם. נציין שממצא זה עקבי עם ממצאי כלל המחקרים והסקרים שבחנו את אוכלוסיית הנכים שסיימו תהליך שיקומי במסגרת המוסד. נסיון להסביר הבדלים בשיעור העובדים לפי סוג הנכות והליקוי של המשתקם ויתר המשתנים הדמוגרפיים לא העלה כל ממצאים מובהקים.

37% מהמשתקמים שהם 38 איש לא עבדו בעת איסוף הנתונים לסקר. הרכב עיסוקיהם מורה שמעט פחות ממחציתם למדו במסגרות אחרות (כמו קורסים שונים) שלא במימון המוסד. בודדים, בחלקם בשל בעיות בריאות, שהו באפס מעשה בביתם.

השתלבות הנכים הכלליים במעגל העבודה אמורה להפחית את מספר הזכאים מתוכם לקצבה או לפחות להפחית את היקף הקצבה להם זכאים.

זכאותם של הנכים הכלליים לקצבת נכות

מדד נוסף לבחינת הצלחת תהליך השיקום הוא יציאתם של נכים ממעגל מקבלי הקצבאות. הלוח להלן מורה כי 55% מהנכים הכלליים, שהם 54 איש קיבלו קצבת נכות לפני השתלבותם בתכנית הלימודים. מרביתם (81%) קיבלו קצבת נכות מלאה. לאחר גמר הלימודים (בין שסיימו אותם ובין שלא) ירד שיעור מקבלי הקצבה ל-45%. היינו כחמישית מכלל מקבלי קצבת נכות חדלו לקבלה. השואה לשנה הקודמת מלמדת שמגמת ההפחתה בשיעור מקבלי הקצבה בעקרון נשמרת. עוד נציין שחלקם של מקבלי קצבה חלקית אחרי גמר תכנית הלימודים ירד מ-19% ל-13%, בהתאמה.

לוח 6: הנכים הכלליים, לפי מצב הלימודים, לפי זכאות לקצבה ולפי מועד קבלתה (מספרים מוחלטים ואחוזים)

בסיום תכנית הלימודים		לפני תחילת תכנית הלימודים		סך הכל	מצב הלימודים
לא זכאי לקצבה	זכאי לקצבה	לא זכאי לקצבה	זכאי לקצבה		
54	44	44	54	98	מספרים מוחלטים
55.1	44.9	44.9	55.1	100.0	אחוזים
40	19	32	27	59	מסיימים
14	25	12	27	39	מפסיקים

הסיבה העיקרית להפחתת שיעור מקבלי הקצבאות היא השתלבות בשוק העבודה, דהיינו יכולת המשתקם להשתכר לפרנסתו מעבודה. כך בקרב מי שעבדו ירד מספרם של מקבלי קצבת נכות מ-23 לפני תחילת תכנית הלימודים ל-13 בסיומם (ראה בלוח).

לוח 7: הנכים הכלליים, לפי זכאות לקצבת נכות, לפי מועד קבלתה ולפי השתלבות בעבודה (מספרים מוחלטים)

זכאות לקצבה בסיומה		זכאות לקצבה לפני התכנית		סך הכל	מצב עבודה
לא זכאי	זכאי	לא זכאי	זכאי		
11	23	12	22	34	לא עובד
38	13	28	23	51	עובד

וכך ההשתלבות במעגל העבודה היתה קשורה גם בסיום הלימודים. ניתן ללמוד כי מספר מקבלי קצבת נכות מבין מי שסיימו את לימודיהם ירד לאחר גמר תכנית הלימודים מ-27 לפני תחילת תכנית הלימודים ל-19 בסיום תכנית הלימודים. לעומת זאת מבין מפסיקי תכנית הלימודים מספר הנכים הכלליים שהיו זכאים לקצבה בסיומה לא השתנה בעיקרו של דבר (ראה בלוח 6).

המשתקמים לפי סניף

מהלוח להלן עולה שהמשתתפים בתכניות השיקום באמצעות השכלה גבוהה היו בעיקרם (כמתצית) מאזור המרכז, ובשיעור דומה לשיעורם בשנה הקודמת, 48% ו-46%, בהתאמה.

לוח 8: המשתקמים, לפי אזור מגורים* (מספרים מוחלטים)

אזור מגורים	סך הכל	מסיימים	מפסיקים
סך הכל	119	71	48
צפון	45	29	16
מרכז	57	32	25
דרום	17	10	7

* כללנו באזור הצפון את הערים: טבריה, עפולה, נצרת, נהריה, קריות, חיפה וחדרה. באזור המרכז כללנו את נתניה, כפר סבא, פתח תקוה, רמלה, רחובות, תל-אביב ורמת גן. ובאזור הדרום את הערים ירושלים ובאר-שבע.

המשתקמים מסניף תל-אביב היוו את הקבוצה הגדולה ביותר מבין מסיימי תכנית הלימודים, בדומה לנתוני השנה הקודמת.

סיכום

ראינו כי למעלה ממחצית המשתקמים סיימו את תכנית הלימודים בהצלחה וכשיעור הזה הם השתלבו במעגל העבודה. עם זאת יש מקום לנתח לעומק את הסיבות שהניעו את המשתקמים להפסיק את תכנית הלימודים, כמו גם את הסיבות שמנעו מהם להשתלב במעגל העבודה, וכן לנסות לאפיין את אותם משתקמים.

אתור המשתקמים להם סיכוי לנשור מהתכנית, עשוי לתרום לשיפור ויעול תהליך בחירת מועמדים המתאימים ביותר לתכנית שיקום באמצעות השכלה גבוהה.

שאלון
השכלה גבוהה - מעקב

א. פרטים אישיים

1. שם המשתקם/ת: _____ מס' זהות: | | | | | | | | | | | |
2. מין: 1. אשה
2. גבר
3. שנת הלידה: | | | |
4. מצב משפחתי: 1. רווק/ה 2. נשוי/ה 3. אלמן/ה 4. גרוש/ה פרוד/ה

ב. פרטים אישיים

5. סוג הנכות: 1. נכה כללי 2. נפגעת/ת עבודה 3. תלויים 4. שאירים
6. סוג הליקוי הדומיננטי (נא לציין אחד בלבד):
1. מחלות פנימיות
2. לב, לחץ דם, כלי דם
3. ראות ונשימה
4. גב ויציבה
7. אחוזי נכות (משוקללים): | | | |
8. (לנכים כלליים בלבד) האם מקבלת/ת קיצבה?
1. לא
2. כן
9. (לנכים כלליים בלבד) האם קיבלה/ה קיצבה לפני התחלת הלימודים הגבוהים?
1. לא
2. כן
9. פגיעות מוחיות
10. מחלות נפש
11. כויות
5. 8 פגיעות גפיים

ג. תכנית ההכשרה

10. האם קיבלה/ה הכשרה מקצועית לפני תחילת השיקום בהשכלה גבוהה?
1. לא
2. כן (איזה?) _____
11. מהו/ם המקצוע/ות שלמד/ה במסגרת הלימודים הגבוהים? _____

12. מספר שנות הלימודים שמומנו: | | | |
13. האם המשתקם/ת עבר/ה אבחון/הכוון מיקצועי?
1. לא
2. כן
14. האם המשתקם/ת סיימה/ה את כל החובות ללימודים?
1. לא
2. כן (עבור לשאלה 16)
15. האם המשתקם/ת הפסיקה את הלימודים ומילאה/ה טופס מעקב?
1. לא
2. כן

15/א. מה הסיבה/ות להפסקת הלימודים? _____

ד. מצב העבודה

16. האם המשתקם/ת עובד/ת כיום? 1. כן 2. לא 3. לא ידוע
17. באיזה מקצוע עובד/ת?
18. אם לא עובד/ת, מהו עיסוקו/ה העיקרי כיום?
19. מה הסיבה/ות לכך שהמשתקם/ת אינו/ה עובד/ת?

שם ממלא השאלון: _____
סניף: _____

תאריך מילוי השאלון: _____

530008.0 9406 .פ.מ